УДК 323.21:342

[https://doi.org/10.52058/2708-7530-2022-1\(19\)-174-186](https://doi.org/10.52058/2708-7530-2022-1(19)-174-186)

Лукашев Сергій Валерійович кандидат наук з державного управління, професор, Харківський національний економічний університет імені С. Кузнеця, проспект Науки, 9-А, м. Харків, 61166, тел.: (057)702-18-34, <https://orcid.org/0000-0003-1573-7710>

Зілінська Аліна Сергіївна PhD, викладач, Харківський національний економічний університет імені С. Кузнеця, проспект Науки, 9-А, м. Харків, 61166, тел.: (057)702-18-34, <https://orcid.org/0000-0002-6591-0051>

Єрьомка Данило Вікторович аспірант кафедри державного управління, публічного адміністрування та регіональної економіки, Харківський національний економічний університет імені С. Кузнеця, проспект Науки, 9-А, м. Харків, 61166, тел.: (057)702-18-34, <https://orcid.org/0000-0003-6993-0061>

ВЗАЄМОДІЯ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА Й ДЕРЖАВИ: ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ

Анотація. Визначено, громадянське суспільство як спільноту громадян із високим рівнем соціальних компетентностей, які через різні форми і практики громадської самоорганізації здійснюють вплив на процеси розроблення та реалізацію державною владою рішень суспільного значення, що базуються на демократичних принципах партнерства і діалогу організованого суспільства та державних органів, влади і громадян. Обґрунтовано, що створення сприятливого політико-правового середовища для взаємодії громадянського суспільства і органів місцевого самоврядування має орієнтуватися на успішні практики та європейські стандарти захисту прав і свобод людини із одночасним упровадженням принципів відкритості, прозорості та підзвітності влади. Досліджено громадянське суспільство як соціальний феномен доволі динамічне: його сутність варіюється не лише функціональними особливостями залежно від мети соціальних рухів чи форми організації, а й від глобальних політичних кон'юктур. Завдяки зазначеним історичним змінам у фокусі тлумачення поняття «громадянське суспільство» все більше починають перебувати такі складові, як захист і утвердження в суспільній думці гуманістичних цінностей, підтримка демократичних перетворень (у тому числі й політичних), сприяння реалізації фундаментальних свобод людини. Ураховуючи всі ці та інші чинники, у науковому політичному дискурсі сформувалося чимало підходів до класифікації й характеристики як політичних систем, так і взаємовідносин громадянського суспільства і державної влади, заснованих на принципах демократії. З'ясовано, те що в

українській науковій думці превалює схожа із зарубіжною проблематика взаємодії між органами державної влади та громадянським суспільством. Однак якщо в зарубіжному науковому дискурсі більше розглядаються загальні, концептуальні питання взаємодії держави й суспільства, то вітчизняна політологія зосереджена переважно на проблемах комунікативної площини між ними. Так, участь громадськості у виробленні й реалізації державної політики (через комунікативні механізми).

Ключові слова: держава, місцеве самоврядування, євроінтеграція, взаємодія, громадянське суспільство.

Lukashev Sergey Candidate of Economic Sciences, Professor, Associate Professor, Simon Kuznets Kharkiv National University of Economics, Nauki Ave., 9-A, Kharkiv, 61166, tel. : (057) 702-18-34, e-mail: lsv@hneu.edu.ua, <https://0000-0003-1573-7710>

Zilinska Alina PhD, teacher, Simon Kuznets Kharkiv National University of Economics, Nauki Ave., 9-A, Kharkiv, 61166, tel.: (057) 702-18-34, e-mail: alina_0707@ukr.net, <https://orcid.org/0000-0002-6591-0051>

Eryomka Danylo Graduate student Department of Public Administration and Regional Economics, Simon Kuznets Kharkiv National University of Economics, Nauki Ave., 9-A, Kharkiv, 61166, tel. : (057) 702-18-34, <https://orcid.org/0000-0003-6993-0061>

COOPERATION BETWEEN CIVIL SOCIETY AND THE STATE: THEORETICAL ASPECT

Abstract. It is defined that civil society as a community of citizens with a high level of social competencies, which through various forms and practices of public self-organization influence the development and implementation of public decisions based on democratic principles of partnership and dialogue of organized society and government, government and citizens. It is substantiated that the creation of a favorable political and legal environment for cooperation between civil society and local governments should be based on good practices and European standards of protection of human rights and freedoms while introducing the principles of openness, transparency and accountability. Civil society as a social phenomenon has been studied quite dynamically: its essence varies not only by functional features depending on the purpose of social movements or the form of organization, but also on global political conditions. Due to these historical changes, the focus of interpretation of the concept of "civil society" is increasingly beginning to include components such as protection and affirmation of humanistic values in public opinion, support for democratic change (including political), promoting fundamental human freedoms. Taking into account all these and other factors, many approaches

to the classification and characterization of both political systems and the relationship between civil society and government based on the principles of democracy have emerged in scientific political discourse. It was found out that the Ukrainian scientific thought is dominated by similar issues of interaction between state authorities and civil society. However, if in foreign scientific discourse more general, conceptual issues of interaction between the state and society are considered, then domestic political science focuses mainly on the problems of the communicative plane between them. Thus, public participation in the development and implementation of public policy (through communication mechanisms).

Keywords: state, local self-government, European integration, interaction, civil society..

Постановка проблеми. Державно-громадська взаємодія супроводжується вирішення низки проблем, які залежать від рівня демократії в суспільстві, економічного розвитку, ідеології, міжнародної політики, історичних установок та інших факторів, тому викликає найбільше дискусій і наукових трактувань з цієї проблематики. Залежно від наукових шкіл у політологічному дискурсі, взаємодія громадянських інститутів і державної влади у формуванні зовнішньої й внутрішньої політики крізь призму національної безпеки обґрунтовується різними методологічними підходами, а в сутність цієї взаємодії закладаються різні концепти. Серед наукових підходів стосовно дослідження взаємодії громадянського суспільства та органів державної влади можна виокремити структурний реалізм, неолібералізм, соціальний конструктивізм, а також неоінституціоналізм як найбільш поширені та опрацьовані в науковому дискурсі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На особливу увагу заслуговують розробки українських учених щодо формування партнерських відносин у площині «громадянське суспільство – органи місцевого самоврядування», визначення та обґрунтування шляхів оптимізації механізмів державно-громадської взаємодії в різних сферах забезпечення життєдіяльності громадян. Так, О. Косілова, В. Кравчук, О. Радченко, С. Рябов, Л. Томаш, Ю. Якименко висвітлювали змістовно-сутнісні характеристики концепту «громадянське суспільство», співвідношення громадянського суспільства і держави, політичні функції громадянського суспільства; Л. Рогатіна О. Скаун, А. Сухорукова вивчали громадський контроль за діяльністю органів влади; Е. Афонін, Р. Войтович, Л. Гонюкова, А. Крупник, А. Михненко, В. Кравчук, Ю. Сурмін, Л. Усаченко, Г. Шаульська досліджували принципи, механізми взаємодії громадянського суспільства та органів публічної влади; І. Іванюк, О. Овчарук, А. Терещенко – сучасний стан упровадження громадянської освіти; О. Бабкіна, О. Крутій, Є. Романенко вивчали налагодження комунікації між органами державної влади та громадськістю; О. Глазов, В. Желіховський, О. Корнієвський, В. Крутов, В. Ліпкан, Ю. Максименко, Г. Новицький, Б. Парахонський, Г. Яворська

висвітлювали у своїх працях принципи та механізми забезпечення національної безпеки, пріоритети національних інтересів України; Т. Камінська, А. Камінський, О. Майборода, М. Пасічник досліджували питання впровадження електронної демократії та електронного врядування.

Мета статті. Метою статті є обґрунтування необхідності визначення теоретичних аспектів щодо взаємодії громадянського суспільства й держави.

Виклад основного матеріалу. Наукова інтерпретація поняття «громадянське суспільство» у другій половині ХХ століття концентрувалася переважно на динамічній складовій його розвитку, а саме на неформальних зв'язках, ініціативах і соціальних рухах, навіть спорадичних соціальних комунікаціях. Важливим внеском у розвиток цього наукового дискурсу слід вважати комунікативний підхід до визначення громадянського суспільства, запропонований у 1980-х роках німецьким філософом Ю. Габермасом, який використовував наукові ідеї М. Вебера, Е. Дюркгайма, Т. Парсонса та інших учених для розвитку своєї теорії. На думку вченого, громадські заклади (кав'ярні, клуби за інтересами тощо) у тогочасній Європі є прикладами функціонування громадської сфери, де учасники критикують, дискутують і рефлексують щодо соціально-політичних тем на засадах рівності, що сприяло розвитку автономності індивідуума. Такі дискусії стосовно нових чи застарілих цінностей, норм, законів і політик формують громадську думку щодо внутрішньої та зовнішньої політики. Отже, за Ю. Габермасом, громадськість, відстоюючи певні суспільні цінності й норми, долучається до формування пріоритетів національної безпеки (схвалення тих чи інших програм і дій політичних партій та рухів).

Перший представлений західними дослідниками, які інтерпретують громадянське суспільство як «ідеальний тип» (Ideal type), зосереджуючись на аналізі й тлумаченні емпіричних взаємозв'язків між соціальними й політичними силами та інституціями. Тлумачення суспільства в такому ракурсі допомагає досягнути можливі сценарії розвитку громадянського суспільства та його загрози, які пов'язані з геополітичною й безпековою ситуацією в конкретній державі. Інший, «прагматичний» підхід, інтерпретує громадянське суспільство в контексті його участі у формуванні соціальних та політичних програм із метою вироблення соціальних благ, результатом яких стане посилення соціально-економічної й безпекової складових усередині країни [15].

Інший підхід, який можна назвати «політичним», обґрунтовують філософи Жан Коен та Ендрю Арато. Вони засновують своє бачення громадянського суспільства на концепції Гегеля, вважаючи саме політичні об'єднання (інституції) найвищою формою асоціацій громадян, які сприяють колективному розвитку суспільства і, відповідно, формуванню й захисту національних інтересів держави. Згідно з їхнім підходом, важливими складовими такого суспільства є спільні інтереси й цілі його членів. Водночас учені зауважують, що в трактуванні громадянського суспільства апріорі не існує єдиного правильного тлумачення [13].

Фактично такої самої думки дотримується й фінський фахівець із соціальної географії Д. Лейн, зауважуючи, що визначення громадянського суспільства в наукових колах досі залишається відкритим, а також загалом зазначає, що «немає необхідності прагнути до універсального розуміння громадянського суспільства» [16].

А німецький соціальний історик Ю. Кочка взагалі заперечує єдину інтерпретацію цього поняття. На думку вченого, навіть попри те, що визначення його з часом еволюціонувало, сучасні підходи (на середину 2000-х років) до тлумачення громадянського суспільства передбачають складові й атрибути, які різняться (а отже, можуть суперечити між собою) залежно від держав і спільнот. Однак, ефективність громадянського суспільства, зокрема його демократичних інститутів, залежить не лише від цих складових, а й від інших особливостей певної країни.

Так, психологи К. Йонас та Т. Мортон доводять, що соціальні кризи чи природні катаклізми реактивують соціальну діяльність і механізми суспільного захисту, приводять до мобілізації й ефективних колективних дій. Поняття «громадянське суспільство» неоднозначне й через те, що належить до концепцій, так само чітко нерозмежованих (наприклад, свобода, рівність, демократія). Тому деякі дослідники виділяють дві його концепції – теоретичну (суспільне життя й соціальні цінності окремих людей і неурядових організацій як головних учасників громадянського суспільства) і нормативну (мотивації, які заохочують або спонукають соціальних суб'єктів до мобілізації й розвитку демократичних інститутів) [14].

Відповідно до «нормативного» підходу, громадянське суспільство є ключовим у формуванні норм і цінностей, які, своєю чергою, демократизують систему публічного адміністрування. Як бачимо, у зарубіжному науковому дискурсі громадянське суспільство як соціальний феномен перебуває на перетині багатьох дисциплін. Тому існують сумніви щодо його однозначної та прийнятної всіма інтерпретації. Окрім того, що це явище розглядається з різних наукових позицій (політології, філософії та юридичних наук, соціології, соціальної географії та ін.), воно ще й по-різному функціонує залежно від історичних, соціокультурних і державотворчих особливостей (ті складові, на які звертав увагу Ю. Кочка) окремих країн і навіть регіонів (їхніх союзів).

Отже, громадянське суспільство як соціальний феномен доволі динамічне: його сутність варіюється не лише функціональними особливостями залежно від мети соціальних рухів чи форми організації, а й від глобальних політичних кон'юнктур. Суттєві зміни в інтерпретації розуміння громадянського суспільства й формування його концепції відбулися в другій половині 1980-х років. Виникнення політичної опозиції в колись авторитарних країнах та дисидентських рухів, які поширювали альтернативні погляди щодо системи державного управління й закликали до кардинальних демократичних змін, сприяло формуванню нової концепції громадянського суспільства в країнах колишнього СРСР. Тоді розпочинаються активні дискусії стосовно

ролі громадськості й неурядових організацій у розвитку держави. Діяльність Гельсінської спілки з прав людини дає підстави стверджувати про формування та активізацію правозахисних рухів на теренах країн колишнього соціалістичного табору та зростаючий вплив правозахисників на формування та еволюцію внутрішньої системи нацбезпеки в низці суверенних держав.

Завдяки зазначеним історичним змінам у фокусі тлумачення поняття «громадянське суспільство» все більше починають перебувати такі складові, як захист і утвердження в суспільній думці гуманістичних цінностей, підтримка демократичних перетворень (у тому числі й політичних), сприяння реалізації фундаментальних свобод людини. Після краху СРСР такі завдання з'являються в концепціях і стратегіях національної безпеки ряду посткомуністичних країн Центральної та Східної Європи, а також у нових державах, які виникли після розпаду СРСР.

Як і в дослідженнях західноєвропейських учених, в Україні теж немає універсального визначення громадянського суспільства, і так само сформувалося кілька підходів до його розуміння, які умовно можна поділити на: інституційний (в основі перебувають громадські рухи й неурядові організації, а також, як окремий інститут, – родина), нормативний (в основі перебуває юридичне забезпечення громадянської активності), прагматичний (в основі перебуває забезпечення соціально-економічних потреб і добробуту), організаційний (в основі перебуває управлінська роль неурядових організацій і спілок), соціального партнерства (в основі перебуває співпраця з державною владою) і та інші підходи.

Так, Л. Паливода, О. Вінніков і В. Купрій вважають, що громадянське суспільство – це інституції, організації й індивіди, які об'єднуються та співпрацюють заради відстоювання чи задоволення власних інтересів поза межами держави, бізнесу чи сім'ї [1]. А. Карташов і О. Радченко дотримуються ширшого підходу до тлумачення цього поняття, трактуючи як співпраця індивідів, у результаті якої є держава. На їхню думку, громадянське суспільство охоплює не лише об'єднання та соціальні рухи, а й приватну сферу, зокрема відносини в сім'ї [2].

Політолог Ю. Якименко трактує громадянське суспільство як сферу, в якій його члени можуть вирішувати актуальні проблеми, відстоювати свої інтереси, займатися суспільно значущою діяльністю та брати відповідальність за створення суспільного добробуту нарівні з органами державної влади [12]. Відповідно до такого бачення громадянське суспільство стає активним гравцем у забезпеченні національної безпеки й розвитку суспільства.

Згідно з визначенням Ю. Якименка, громадянське суспільство характеризується існуванням розгалуженої системи різних типів відносин між незалежними суб'єктами (тобто громадянами та соціальними групами) без залучення держави; інститутами громадянського суспільства, які допомагають громадянам відстоювати й реалізовувати свої інтереси; цінностями демократії, які сприяють мобілізації громадян задля суспільно-політичного поступу

держави, що є істотним в межах забезпечення й досягнення цілей національної безпеки. Науковець вважає, що українське громадянське суспільство має ознаки різноманітності його інститутів, а також характеризується високим рівнем активності громадян [2]. Українська дослідниця О. Скакун, яка запропонувала своє визначення громадянського суспільства, підкреслює, що воно є суспільством із розвиненою системою можливостей взаємодії вільних і рівноправних громадян, а також їх об'єднань [9].

На думку Ю. Шемчушенка, громадянське суспільство взаємодіє з державою на засадах верховенства права та демократичних традицій і має розгалужену мережу політичних, соціальних, економічних та інших взаємовідносин [11]. Виходячи з правової логіки, П. Рабінович дотримується думки, що громадянське суспільство є насамперед спільнотою «вільних, рівноправних людей та їх об'єднань, яким держава забезпечує юридичні можливості бути власником» і не перешкоджає в реалізації права активно долучатися до політичного життя як на національному, так і на логічному рівні. Громадянське суспільство згідно з концепцією П. Рабіновича має такі ознаки: цінності прав людини та захисту її свобод перебувають у пріоритеті й належно забезпечуються з боку держави; всі громадяни мають рівні права та обов'язки; право приватної власності не порушується; функціонують ефективні органи державної влади, а громадяни можуть долучатися до процесів вироблення та реалізації політики [6].

Схоже з наведеними вище трактування громадянського суспільства й у працях С. Рябова, який визначав його через різноманітні види об'єднання людей, які можуть мобілізуватися й спільно діяти з власної волі, а не з примусу органів державної влади. На його думку, громадянське суспільство є також формою соціального партнерства, а громади, спілки, органи самоврядування тощо «покликані забезпечувати цивілізовані відносини між усіма учасниками суспільного життя», щоб унеможливити домінування певних приватних інтересів над інтересами суспільного блага й добробуту [8].

Отже, виходячи із цього визначення, громадянське суспільство має сприяти досягненню цілей національної безпеки. Як бачимо, у вітчизняній політологічній науці визначення громадянського суспільства так само нечітке, як і в зарубіжних дослідженнях. Як зазначає С. Куц, бракує чіткості, що це за явище: чи це моральний вияв, чи частина управління, чи третій сектор із його організаціями.

Існує думка, що третій сектор можна визначити як специфічне підґрунтя для спонтанних дій окремих громадян (та їх об'єднань) із метою захисту своїх інтересів від зазіхань владних і бізнесових структур. Громадянське суспільство нерідко позиціонується як суспільне, а не інституційне явище [4], при цьому деякі дослідники не погоджуються із суто інституційним підходом до його трактування, вважаючи, що громадянське суспільство повинно аналізуватися також за функціональною та соціокультурною ознаками.

Щодо такого чинника, як національна безпека й формування її політичних, соціальних й організаційних механізмів у публічному діалозі з

державною владою, то в трактуванні громадянського суспільства як виразника безпекових інтересів держави він переважно не враховується. Тому, в українській політичній науці проблематика впливу громадянського суспільства на суспільно-безпекову ситуацію в країні є малодослідженою й потребує глибшого теоретичного обґрунтування.

Найефективнішим із запропонованих є теоретико-аналітичний підхід, який однією з важливих ознак громадянського суспільства висуває насамперед корелятивний зв'язок із державною владою. Саме через нього громадськість має можливість реалізувати не лише свої суспільні потреби, а й національні інтереси, зокрема й безпекові. Однак для активізації таких безпекових і суспільно необхідних процесів потрібна мотивація, потрібне усвідомлення громадою необхідності в захисті власної держави й збереженні соціальних цінностей, усвідомлення потреб у впровадженні демократичних основ співіснування. Така мотивація може бути сформована відповідними компетентностями кожного громадянина – політичною, соціальною, економічною, правовою, ідеологічною, культурною.

Проте виховний і освітній фактори теж не на достатньому рівні перебувають в колі інтересів вітчизняних науковців, освітян і громадських діячів. Так, численні проєкти з упровадження громадянської освіти упродовж 2000–2018 років було здійснено, виходячи з даних Аналітичного звіту Агенції розвитку освітньої політики, майже виключно зарубіжними урядовими й громадськими організаціями за сприяння США, ЄС, USAID, SIDA, Ради Європи, ПРООН, ОБСЄ та ін., а «Концепцію розвитку громадянської освіти» було схвалено лише 2018 року (попри те, що проєкти і Концепції громадянського виховання, і Концепції громадянської освіти подавалися на розгляд ще 2000-го року).

Тут варто зауважити, що в Україні побутує кілька лексичних форм, які позначають офіційні органи управління в державі. Але можна погодитися з думкою Л.Наливайко, що поняття «державний орган» і «орган держави», якими оперує чимало дослідників у галузі політології й державного управління, є синонімами [5]. Такої самої думки дотримуються й А. Сухорукова [10], О. Скакун [9] та В. Кравченко [3], які поняття «орган державної влади», «державний орган» і «орган держави», що побутують у мовному середовищі, ототожнюють і вважають виразниками одного поняття. Однак нерідко в текстах на політичну тематику, особливо у ЗМІ, державна влада традиційно ототожнюється (як синонімічний ряд) із власне державою – таким чином, з усім суспільством. Це свідчить про те, що влада сприймається громадськістю як прихильник і виразник інтересів суспільства.

Тобто, державна влада – це не тільки інститут управління зі здійснення розпорядчих і виконавських функцій, а й репрезентант національних інтересів та безпеки на міжнародному рівні, гарант забезпечення суспільних потреб всередині держави через відповідні механізми управління. У цьому контексті термінологічно найбільш прийнятним є визначення сутності державної влади,

яка «полягає в тому, що, відображаючи загальну волю громадян держави, вона справляє цільовизначальний, організуючий, регулюючий вплив на все суспільство» [7]. Таке визначення враховує корелятивний зв'язок влади із суспільством, де перша виступає репрезентантом інтересів другого. Своєю чергою, суспільство повинно набути тих функціональних ознак, які позиціонуватимуть його як громадянське.

З нашої позиції, одним із засадничих принципів взаємодії громадянського суспільства та влади у демократичній державі є стан постійного діалогу, результатом якого має бути співпраця, партнерство й спільне вироблення механізмів посилення національної безпеки. Взаємодія між громадянським суспільством і державною владою корелюються багатьма чинниками, які визначаються, по суті, соціально-економічним устроєм, політичною ідеологією й чинною політичною системою держави взагалі. Також відносини залежать, з одного боку, від форми правління, функцій інститутів влади, а з другого боку – від рівня політичного розвитку громадянського суспільства (тобто політичних і соціальних компетентностей його членів), наявності організаційної інфраструктури й ефективності сформованих механізмів відносин із державною владою (громадські організації, спілки, об'єднання тощо), спільності інтересів і бачень розвитку держави, нормативно-правового й інформаційного забезпечення такої взаємодії, навіть від звичаєвих і культурних традицій та геополітичного оточення. Ураховуючи всі ці та інші чинники, у науковому політичному дискурсі сформувалося чимало підходів до класифікації й характеристики як політичних систем, так і взаємовідносин громадянського суспільства і державної влади, заснованих на принципах демократії.

Частина з них не враховувала окремих факторів взаємодії, інші «відставляли» від новітніх явищ і подій геополітичного й соціального характеру (глобалізація, розвиток соціального партнерства, виникнення волонтерського руху як суспільного інституту, формування й розвиток соціального підприємництва та ін.), які впливали на трансформацію відносин між громадянським суспільством і державною владою певної країни. Також сформовані в науковому дискурсі 1970-х років теоретико-концептуальні засади неореалізму (згідно з якими державне керівництво за своєю природою є егоїстичним; отже, протиставляється громадянському суспільству як такому) виявилися суперечливими й піддавалися обґрунтованій критиці з боку неолібералістів.

З метою подолання таких обмежень і суперечностей у наукових дослідженнях щодо протиставлення громадянського суспільства і влади, американські дослідники С. Чемберз та Д. Копштайн на початку 2000-х років запропонували інший підхід, згідно з яким громадянське суспільство може не тільки протистояти державі, а й перебувати з нею в стані діалогу, чи навіть співпраці й партнерства (як найвища і найдосконаліша форма взаємодії). Відповідно, у контексті сучасних дискусій щодо співпраці громадянського

суспільства та влади, дослідники виокремлюють такі можливі типи відносин: громадянське суспільство окреме від держави, проти держави, за підтримку держави, у діалозі з державою, поза державою (глобальне громадянське суспільство). Водночас С. Чемберз і Д. Коппштайн не заперечують, що всі ці запропоновані підходи до дослідження взаємодії громадянського суспільства і держави не є взаємовиключними чи конфліктними між собою. Якщо С. Чемберз і Д. Коппштайн запропонували своє бачення форм взаємодії громади й державної влади, то А. Кутай запропонував дослідницький підхід стосовно аналізу способів взаємодії. Учений характеризує роль громадянського суспільства у взаємовідносинах із владою, застосовуючи нормативний підхід прагматичного урядування.

Відповідно до останнього, неурядові організації за певних умов можуть легітимізуватися, тобто держава на договірних умовах залучає їх до виконання окремих управлінських функцій (які традиційно належать державним структурам влади) насамперед із метою вирішити гострі суспільні проблеми. Сприймання прагматичного урядування як демократичного та позиціонування громадянського суспільства як «третього сектору» влади передбачає, що громадянське суспільство є незалежним і водночас не ворожим до держави. Однак, на думку А. Кутая, цей підхід ефективний лише за умови розгляду держави як неефективного і корумпованого утворення, а державних інституцій – як таких, що наділені надмірними владними повноваженнями. Відповідно ж до нормативного підходу, громадянське суспільство є ключовим в удосконаленні системи публічного адміністрування, формуючи й упроваджуючи через законодавчі інститути демократичні норми й цінності.

Однак експерт із питань урядування та політичний економіст Карлос Сантізо застерігає, що в контексті співпраці між громадянським суспільством і владою варто мати на увазі, що неурядові організації можуть бути пов'язані (а саме – бути 48 підконтрольними) з політичними провладними силами та структурами. У такому разі діяльність громадського сектору стає заполітизованою, що нівелює принципи справжніх демократичних традицій вироблення політики органами влади через співпрацю з незалежним і політично неупередженим громадянським суспільством. Це, своєю чергою, може призвести до негативних, зокрема корупційних, наслідків для внутрішньообезпечової ситуації в країні. На думку дисертанта, тенденція, описана К. Сантізо, певною мірою властива українському соціально-політичному середовищу.

Попри те, що в країні запроваджена багатопартійна система, вона не забезпечує вираження інтересів суспільства (електорату). Значна частина провладних політичних сил (які ініціюють діяльність нібито незалежних громадських організацій) – це штучно створені партії (станом на січень 2003 року більшість зі 123 політичних партій України існувала суто формально), причому всі вони (без винятку) були сконцентровані навколо найпотужніших фінансово-промислових груп. Заснування та підтримка такими партіями

«кишенькових» організацій, об'єднань і суспільних рухів має на меті одне: зіштовхнути між собою групи громадських організацій й ефективно використати соціальний конфлікт. Унаслідок цього справжні громадянські цілі на тлі ідеологічних спекуляцій утрачають актуальність, суспільство дезорієнтується, а це, своєю чергою, завдає значної шкоди демократичним цінностям держави.

Відповідно до така тенденція загрожує національній безпеці не тільки тому, що певні політико-бізнесові структури лобіюють суто свої економічні питання, використовуючи владні можливості представників державних структур та вводячи в оману суспільство, а й тому, що можуть діяти на замовлення ворожих країн, які прагнуть поширити свій політичний (включно з формуванням підконтрольного уряду) вплив на сусідні країни.

Отже, поруч із розробленням теоретико-методологічних засад взаємодії громадянського суспільства і влади, український політичний дискурс зосереджується переважно на більш вузьких проблемах комунікації між цими суб'єктами держави. Ці проблеми є об'єктивним наслідком перехідного періоду від тоталітарного режиму управління до «держави соціального діалогу». Тому становлення громадянських інститутів, налагодження ефективної взаємодії з державною владою, упровадження демократичних цінностей на шляху до інтеграції з ЄС – ці завдання мають бути спільною метою і суспільства, і влади.

Розвиток громадянського суспільства та ефективна взаємодія між його організаціями та органами державної влади є ключовими в контексті забезпечення національних інтересів України, зокрема для досягнення тих цілей зовнішньої політики, які пов'язані з реалізацією європейського вектора розвитку і є одним зі стратегічних пріоритетів для поліпшення внутрішньо-безпекової ситуації в Україні.

Висновки. Таким чином, узагальнюючи викладене, можна зробити висновок, що громадянське суспільство являє собою спільноту громадян із високим рівнем соціальних компетентностей, які через різні форми і практики громадської самоорганізації здійснюють вплив на процеси розроблення та реалізацію державною владою рішень суспільного значення, що базуються на демократичних принципах партнерства і діалогу організованого суспільства та державних органів, влади і громадян.

Література:

1. Громадянське суспільство України. ISSUU. 2017. Feb 15. URL: https://issuu.com/undpukraine/docs/ukr_report2016
2. Карташов А. В., Радченко О. В. Громадянське суспільство і політика. Політична абетка. Київ, 2016. 48 с. URL: https://www.iri.org.ua/sites/default/files/resources/Громадськесуспільствоіполітика_1.pdf
3. Кравченко В. В. Конституційне право України. 6-те вид., виправл. та доп. Київ: Атіка, 2008. 590 с.

4. Кресіна І. До питання визначення поняття громадянського суспільства і української революції 2004 року. Політичний менеджмент. 2005. № 6. С. 3–6.
5. Наливайко Л. Р. Державний лад в Україні: структура, функції й тенденції розвитку. Харків: Право, 2009. 598 с.
6. Рабінович П. М. Основи загальної теорії права та держави: навч. пос. 9-те вид.. Львів : Край, 2007. 192 с.
7. Рубцов В. П., Перинська Н. І. Державне управління та державні установи. Київ: Університет «Україна», 2008. 440 с.
8. Рябов С. Громадянське суспільство та політична культура. Україна в сучасному світі. Конференція українських випускників програм наукового стажування у США (Ялта, 12–15.09.2002 р.). С. 129–134. URL: <https://www.wilsoncenter.org/sites/default/files/ContempWorld.pdf>
9. Скакун О. Ф. Теорія держави і права. 3-є видання, доп. і перероб. Київ: Алерта, 2012. 524 с.
10. Сухорукова А. Трансформація сучасного поняття «державні органи влади». Сучасна українська політика. Політики і політологи про неї. Київ; Миколаїв: Вид-во МДГУ ім. Петра Могили, 2008. Вип. 13. С. 238–243.
11. Шемшученко Ю. С. Громадянське суспільство. Юридична енциклопедія: в 6 т. Київ : Українська енциклопедія, 1998. Т. 1: А–Г. 146 с.
12. Якименко Ю. Громадянське суспільство в Україні: основні характеристики. Центр Разумкова. URL: http://razumkov.org.ua/upload/yakymenko_civic_society_2004.pdf
13. Jean L. C. & Andrew A. Civil Society and Political Theory. Cambridge, MIT Press, 1992.
14. Kastrati A. Civil Society from Historical to Contemporary Perspectives. European Journal of Multidisciplinary Studies. 2016. Vol. 1. Nr. 1. URL: http://journals.euser.org/files/articles/ejms_jan_apr_16_nr1/Kastrati.pdf
15. Keane J. Civil Society, Definitions and Approaches. 2009. URL: http://www.johnkeane.net/wp-content/uploads/2009/01/jk_civil_society_definitions_encyclopedia.pdf
16. Laine J. Debating Civil Society: Contested Conceptualizations and Development Trajectories. International Journal of Not-for-Profit Law. September 2014/59. Vol. 16, No. 1. URL: <http://www.icnl.org/research/journal/vol16iss1/debating-civilsociety.pdf>

References:

1. Hromadyans'ke suspil'stvo Ukrayiny (2017)[Civil society of Ukraine]. Retrieved from https://issuu.com/undpukraine/docs/ukr_report2016 [in Ukrainian].
2. Kartashov A.V., Radchenko O.V. (2016). Hromadyans'ke suspil'stvo i polityka [Civil society and politics]. *Politychna abetka – Political alphabet*. Kyiv, 48 p. Retrieved from https://www.iri.org.ua/sites/default/files/resources/Gromadskesuspilstvoipolitika_1.pdf. [in Ukrainian].
3. Kravchenko V.V. (2008). Konstytutsiynе pravo Ukrayin [Constitutional law of Ukraine]. 6th ed., Corrected. and additional Kyiv: Attica, 590 p. [in Ukrainian].
4. Kresina I. (2005). Do pytannya vyznachennya ponyattya hromadyans'koho suspil'stva i ukrayins'koyi revolyutsiyi 2004 roku [On the question of defining the concept of civil society and the Ukrainian revolution of 2004]. *Politychnyy menedzhment – Political management*. vol. 6. pp. 3–6. [in Ukrainian].
5. Nalyvayko L.R. (2009). Derzhavnyy lad v Ukrayini: struktura, funktsiyi y tendentsiyi rozvytku [State system in Ukraine: structure, functions and trends]. Kharkiv: Pravo, 598 p. [in Ukrainian].
6. Rabinovich P.M. (2007). Osnovy zahal'noyi teoriiyi prava ta derzhavy [Fundamentals of the general theory of law and the state]: textbook. pos. 9th ed .. Lviv: Krai, 192 p. [in Ukrainian].
7. Rubtsov V.P., Perinskaya N.I. (2008). Derzhavne upravlinnya ta derzhavni ustanovy [Public administration and government agencies]. Kyiv: University "Ukraine". 440 p. [in Ukrainian].

8. Ryabov S. (2020). Hromadyans'ke suspil'stvo ta politychna kul'tura. Ukrayina v suchasnomu sviti [Civil society and political culture. Ukraine in the modern world]. *Konferentsiya ukrayins'kykh vypusknikov prohram naukovoho stazhuvannya u SSHA – Conference of Ukrainian Alumni of Research Internships in the United States* (Yalta, September 12-15, 2020). pp. 129–134. Retrieved from <https://www.wilsoncenter.org/sites/default/files/ContempWorld.pdf> [in Ukrainian].
9. Skakun O.F. (2021). *Teoriya derzhavy i prava* [Theory of State and Law]. 3rd edition, ext. and rework. Kyiv: Alerta, 524 p. [in Ukrainian].
10. Sukhorukova A. (2018). Transformatsiya suchasnoho ponyattya «derzhavni orhany vlady» [Transformation of the modern concept of "public authorities"]. *Suchasna ukrayins'ka polityka. Polityky i politolohy pro neyi – Modern Ukrainian politics. Politicians and political scientists about her*. Kyiv; Vip. 13. pp. 238–243. [in Ukrainian].
11. Shemshuchenko Y.S. (2008). Hromadyans'ke suspil'stvo [Civil society]. Legal Encyclopedia: in 6 volumes. Kyiv: Ukrainian Encyclopedia, Vol. 1: AG. 146 s. [in Ukrainian].
12. Yakymenko Y. (2004). Hromadyans'ke suspil'stvo v Ukrayini: osnovni kharakterystyky [Civil society in Ukraine main characteristics] Razumkov Center. URL: http://razumkov.org.ua/upload/yakymenko_civic_society_2004.pdf [in Ukrainian].
13. Jean L. C. & Andrew A. (1992). *Civil Society and Political Theory*. Cambridge, MIT Press.
14. Kastrati A. (2016). Civil Society from Historical to Contemporary Perspectives. *European Journal of Multidisciplinary Studies*. Vol. 1. Nr. 1. URL: http://journals.euser.org/files/articles/ejms_jan_apr_16_nr1/Kastrati.pdf
15. Keane J. (2009). Civil Society, Definitions and Approaches. URL: [http:// www.johnkeane.net/wp-content/uploads/2009/01/jk_civil_society_definitions_encyclopedia.pdf](http://www.johnkeane.net/wp-content/uploads/2009/01/jk_civil_society_definitions_encyclopedia.pdf)
16. Laine J. (2014). Debating Civil Society: Contested Conceptualizations and Development Trajectories. *International Journal of Not-for-Profit Law*. September 2014/59. Vol. 16, no. 1. URL: <http://www.icnl.org/research/journal/vol16iss1/debating-civilsociety.pdf>